

suam et peritiam, ut ipsi juvent Beseleel et Ooliab in fabricâ tabernaculi. Discite hinc, artes omnes, etiam mechanicas, esse dona Dei, saltem naturalia, neque in iis ut suis, suâque industriâ inventis aut partis, homini gloriam esse, sed illas Deo ascribendas, ab eoque petendas esse. Ita Rupert. in c. 35 Exod., in fine.

VERS. 15. — **VIDETE UT SABBATUM METUM CUSTODIATIS:** QUIA SIGNUM EST INTER ME ET VOS. Abulens. et Lipoman. putant hic interjici mentionem sabbati hâc de causâ, sed scilicet Hebræi putarent licere sibi tabernaculum fabricare die sabbati. Verùm hæc ratio angustior est, et Scriptura nullam ejus dat significationem. Dico ergo: Solum sabbati præceptum hic repetit Deus, illudque adjectâ pœnâ mortis denotavit, tum quia præcipua erat ceremonialis lex hæc sabbati, recurrentis singulis hebdomadis; tum quia sabbatum erat cultus Dei maximè publicus et sollemnis, unde subdit: *Quia signum est inter me et vos, q. d.:* Quia sabbatum signum est quod vos mihi sitis populus, et ego sim vobis Deus, utpote in cuius honorem, et ob cuius obedientiam colitis septimum diem, puta sabbatum, sacro otio quasi protestantes me creatorem esse omnium, quæ sex diebus facta sunt, meque septimo hoc die ab omni opere meo cessasse; ideòque vobis annitendum est, ut illo die mens per orationem aliqua pia exercitia in Deo quiescat, hic per gratiam, et in futuro per gloriam.

UT SCIATIS QUIA EGO DOMINUS, QUI SANCTIFICO VOS, qui scilicet vos ad cultum meum applico, mihi quæ quasi dico et consero per hæc festivitatem meam sabbati, ut in eâ me sanctè colatis.

VERS. 14. — **SANCTUM EST ENIM VOBIS, Q. D.:** Sabbatum vobis est solenne festum, sancto Dei cultui dicatum. Vide Deuter. 5, 12.

QUI Fecerit in eo opus, peribit anima (id est, vita) **ILLIUS DE MEDIO POPULI sui;** q. d. : Qui laborando violat quietem sabbati, morte plectatur per sententiam iudicis, si crimen, puta sabbati violatio, constat; si non constat, tum homo ille, aliis modis vindicante Deo, sive per homines quasi fortuito, sed fortuitum hoc intendente et dirigente Deo, uti dixi c. 21, 15; sive per alias creaturas Dei administras morte punietur, et quod maximum est, peribit in æternum in gehennâ, tanquam reus maximè criminis.

VERS. 15. — **SABBATUM EST REQUIES, etc.** Hebr. est, *sabbaton est sabbat.* Hebræi per *sabbaton*, id est, sabbatum, accipiunt parvum additamentum ad sabbatum; quia enim ipsi non sciunt præcisè momentum quo incipit sabbatum, ut illi satisfaciunt, horam unam citius illud aspiciant, et horam unam tardius finiunt, et hoc tempusculum putant vocari *sabbaton*, id est, sabbatum. Verùm hæc nimis arcta et anxia est religio. Optimè ergo veritè et dispunxit noster interpres, quem passim alii sequuntur.

VERS. 17. — **PACTUM EST SEMITERNUM INTER ME ET FILIOS ISRAEL.** Sabbatum vocat pactum, id est, conditionem pacti. Septuag. vertunt: *Testamentum sive fœdus æternum est in me et filiis Israel*, ut scilicet filii Israel in me, puta in Deo, Deique visione et fruitio-

ne, per requiem æternam quam eis promisi, quiescant, inquit S. Aug. quest. 159. Sed hic sensus non respondet Hebræo, in quo non est in, sed, inter; et ita præpositio in, quam habent Septuag., exponenda est per inter.

IN SEPTIMO AD OPERE CESSAVIT. Hebr. *innaphes*, id est, respiravit à labore, et respirando quievit. Loquitur Scriptura de Deo anthropopatice.

VERS. 18. — **DEDITQUE DOMINUS MOSI, etc., DUAS TABULAS TESTIMONII** (id est, decalogi, sive legis, quæ testimonium est voluntatis divinæ, quid scilicet Deus velit à nobis fieri) **LAPIDEAS SCRIPTAS DIGITO DEI.** Digito suo, hoc est, à se, non ab homine vel angelo; est enallage, de quâ dixi v. 5. Nota *quæ dedit*, non quasi Deus ante non dederit decalogum: inservi enim omnibus cum naturâ hanc legem, uti docent S. Irenæus lib. 4, 30; Cyrill. lib. 1 in Joan. c. 41; S. Hier. in c. 24 Isaia; Ambr. de Fugâ seculi c. 3. Sed *dedit* eam denotat scriptam tabulis lapideis, idque ad oblivionem quæ ex illius neglectu et scorditiâ hominum irrepbat, avertendam, atque ad acuendas mentes hoc signo ad legis firmam et arctam custodiam; ideòque eam non charta, sed lapidi inscriptam dedit. Porro lapidum hinc pretiosum fuisse, utpote ad eâ novè ad divinam hanc scripturam formatum et destinatum, conjicere licet. Hebræi censent fuisse sapphirum, teste Lyrano in Exodi 24, 12. Ubi dicitur de iisdem testatur Abulens., rectèque confutat eosdem dicentes Mosén, tractis sapphirinis hæc tabulis ob peccatum populi, fragmenta earum collegisse, indeque se ditasse. Ex sapphiro quoque fuisse hæc tabulas disertè docent Suidas, verbo *Moses*, S. Epiphani. lib. de 12 Gemmis, Anastasius Nicænus quest. 58 in S. Script., et Nilus Metropoliota de lapidum Theoreticâ. Favet, quòd Deus legem Mosi daturus apparuerit cum suppedaneo sapphirino, c. 24, 10. Vidè quæ de sapphiro notavi ibidem, et Apocal. 21, 21. Verùm hæc de re nihil certi statuere licet, cum Scriptura speciem lapidis non exprimat. Porro quòd Chaldaeus et Rabbinii tradunt, sapphirum tabularum legis excisum fuisse è throno sapphirino Dei, Exodi 24, 12, crassa eorumdem est fabella.

Mysticè, hæc tabule significabant tabulas cordis, in quibus scribenda sunt Dei mandata, 1 Corinth. 3, v. 3 et sequent.

Notant Isidor., Abulens., Hugo, Lipoman., Hebræi, et alii passim, in primâ tabulâ fuisse scripta præcepta quæ Deum Deique dilectionem et cultum spectant, quæ Hebræi numerant quatuor; dividunt enim primum præceptum in duo, scilicet: *Unum Deum cole;* et: *Non facies sculptile vel idolum.* Catholici verò hæc duo in unum conjungunt, tantùmque numerant tria primæ tabule præcepta, de quo Deuter. 5. In secundâ verò tabulâ scripta fuisse præcepta, quæ spectant proximum proximique dilectionem, quæ Hebræi numerant sex: conjungunt enim duo ultimâ præcepta de concupiscentiâ uxoris et rei alienæ, in unum; Catholici verò meliùs ea dividunt, ac consequenter numerant septem secundæ tabule præcepta. Compendium ergo utrumque tabule totiusque legis est: *Dilige Deum, et dilige proximum*, uti docet Christus.

CAPUT XXXII.

CHAPITRE XXXII.

1. Videns autem populus quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant; Moysi enim, huic viro qui nos eduxit de terrâ Ægypti, ignoramus quid acciderit.

2. Dixitque ad eos Aaron: Tollite aureas aureas de uxorum filiorumque et filiarum vestrarum auribus, et afferte ad me.

3. Fecitque populus quæ jusserat, deferens aureas ad Aaron.

4. Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, et fecit ex eis vitulum conflatilem; dixeruntque: Sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.

5. Quod cum vidisset Aaron, ædificavit altare coram eo, et præconis voce clamavit, dicens: Cras sollemnitatis Domini est.

6. Surgentesque manè, obtulerunt holocausta et hostias pacificas, et sedit populus manducare, et bibere, et surrulerunt ludere.

7. Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende; peccavit populus tuus, quem eduxisti de terrâ Ægypti.

8. Reverserunt citò de viâ quam ostendisti eis; feceruntque sibi vitulum conflatilem, et adoraverunt, atque immolantes ei hostias, dixerunt: Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.

9. Rursùmque ait Dominus ad Moysen: Cerno quòd populus iste dura cervicis sit;

10. Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam.

11. Moyses autem orabat Dominum Deum suum, dicens: Cûr, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terrâ Ægypti, in fortitudine magnâ, et in manu robustâ?

12. Ne, queso, dicant Ægyptii: Callidè eduxit eos, ut interficeret in montibus, et deleret è terrâ; quiescat ira tua, et esto placabilis super nequitiam populi tui.

13. Recordare Abraham, Isaac et Israel, servorum tuorum, quibus jurasti per temetipsum, dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cœli; et universam terram hæc, de quâ locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper.

14. Placatusque est Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat adversus populum suum.

15. Et reversus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonii in manu suâ, scriptas ex utraque parte.

16. Et factas opere Dei; scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis.

1. Mais le peuple voyant que Moïse différât longtemps à descendre de la montagne, s'assembla en s'élevant contre Aaron, et lui dit: Venez, faites-nous des dieux qui marchent devant nous; car pour ce qui est de Moïse, cet homme qui nous a tirés de l'Égypte, nous ne savons ce qui lui est arrivé.

2. Aaron voulant valentir l'ardeur qu'ils témoignaient avoir pour les idoles en leur demandant ce qu'ils avaient de plus précieuse, leur répondit: Otez les pendans d'oreilles de vos femmes, de vos fils et de vos filles, et apportez-les moi.

3. Mais le peuple sacrifiant tout à sa passion pour les idoles, fit ce qu'Aaron avait commandé, et lui apporta les pendans d'oreilles des femmes et des enfans.

4. Aaron, plus intimidé par la fureur du peuple, que retenu par la crainte de Dieu, les ayant pris, les jeta en fonte, et il en forma un veau sur le modèle du dieu Apis, que les Égyptiens adoraient. Alors les Israélites dirent: Voici vos dieux, ô Israël, qui vous ont tiré de l'Égypte.

5. Ce qu'Aaron ayant vu, et se trouvant toujours dans la même timidité, il dressa un autel devant le veau, et il fit crier par un héraut: Demain sera la fête solennelle du Seigneur. Il espérait qu'en les faisant souvenir de ce nom redoutable, il les détournerait du culte de cette vaine idole; mais ces faibles efforts firent peu d'impression sur le cœur insensé des enfans d'Israël.

6. Et s'étant levés dès le matin, ils offrirent des holocaustes et des hosties pacifiques au veau d'or. Tout le peuple s'assit pour manger et pour boire autour de cette idole, et ils se levèrent ensuite pour jouer et pour danser en son honneur.

7. Alors le Seigneur parla à Moïse, et lui dit: Allez, descendez, car votre peuple, que vous avez tirés de l'Égypte, a péché.

8. Ils se sont retirés bientôt de la voie que vous leur avez montrée; ils se sont fait un veau jeté en fonte, ils l'ont adoré; et ils immolant des hosties, ils ont dit: Ce sont là vos dieux, Israël, qui vous ont tiré de l'Égypte.

9. Le Seigneur dit encore à Moïse: Je vois que ce peuple a la tête dure.

10. Laissez-moi faire, afin que la fureur de mon indignation s'allume contre eux, et que je les extermine, et je vous rendrai le chef d'un autre grand peuple.

11. Mais Moïse conjura le Seigneur son Dieu, en disant: Seigneur, pourquoi votre fureur s'allume-t-elle contre votre peuple, que vous avez fait sortir de l'Égypte avec une grande force et une main puissante?

12. Ne permettez pas, je vous prie, que les Égyptiens disent de vous: Il les a tirés d'Égypte avec adresse pour les tuer sur les montagnes, et pour les exterminer de la terre. Que votre colère s'apaise, et laissez-vous fléchir pour pardonner à l'iniquité de votre peuple.

13. Souvenez-vous d'Abraham, d'Isaac et d'Israël, vos serviteurs, auxquels vous avez juré par vous-même, en disant: Je multiplierai votre race, comme les étoiles du ciel, et je donnerai à votre postérité toute cette terre dont je vous ai parlé, et vous la posséderez pour jamais.

14. Alors le Seigneur s'apaisa, pour ne point faire à son peuple le mal dont il venait de parler.

15. Moïse retourna donc de dessus la montagne, portant en sa main les deux tables du témoignage ou les lois du Seigneur étaient écrites des deux côtés.

16. Elles étaient l'ouvrage du Seigneur, comme l'écriture, qui était gravée sur ces tables, était aussi de la main de Dieu, qui y avait lui-même écrit ses dix commandemens; et les y avait écrits deux fois pour en marquer l'importance, et pour faire mieux sentir la nécessité qu'il y avait de les observer.

17. Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen : Ululatus pugnae auditur in castris.

18. Qui respondit : Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.

19. Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum, et choros; iratusque valde, projecit de manu tubulas, et confregit eas ad radicem montis.

20. Arripiensque vitulum quem fecerant, combussit, et contrivit usque ad pulverem, quem sparsit in aquam, et dedit ex eo potum filiis Israel.

21. Dixitque ad Aaron : Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum maximum?

22. Cui ille respondit : Ne indignetur dominus meus; tu enim nosti populum istum, quod pronus sit ad malum.

23. Dixerunt mihi : Fac nobis deos qui nos precedant : hinc enim Moysi, qui nos eduxit de terra Ægypti, nec-cimus quid acciderit.

24. Quibus ego dixi : Quis vestrum habet aurum? Tulērunt et dederunt mihi; et projecit illud in ignem, egressusque est hic vitulus.

25. Videns ergo Moyses populum quod esset notatus (spoliaverat enim eum Aaron propter ignominiam sordis; et inter hostes nudum constituerat);

26. Et stans in porta castrorum, ait : Si quis est Domini, jungatur mihi. Congregati sunt ad eum omnes filii Levi.

27. Quibus ait : Hec dicit Dominus Deus Israel : Ponat vir gladium super femur suum; ille et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem et amicum, et proximum suum.

28. Feceruntque filii Levi juxta sermonem Moysi, cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum.

29. Et ait Moyses : Consecratis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et in fratre suo, ut detur vobis beneficius.

30. Facto autem altero die, locutus est Moyses ad populum : Peccastis peccatum maximum; ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari pro scelere vestro.

31. Reversusque ad Dominum, ait : Obsecro, peccavit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos; aut dimitte eis hanc noxam,

32. Aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.

33. Cui respondit Dominus : Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo.

34. Tu autem vade, et duc populum istum quod locutus sum tibi : angelus meus precedet te. Ego autem in die ultionis visitabo et hoc peccatum eorum.

17. Or Josué entendant le tumulte et les cris du peuple, dit à Moïse : On entend dans le camp comme les cris de personnes qui combattent.

18. Moïse lui répondit : Ce n'est point là le cri de personnes qui s'exhortent au combat, ni les voix confuses de gens qui poussent leur ennemi pour le mettre en fuite; mais j'entends les voix de personnes qui chantent.

19. Et s'étant approché du camp, il vit le veau et les danses qu'on faisait en son honneur. Alors il entra dans une grande colère; il jeta les tables qu'il tenait à la main, et les brisa au pied de la montagne, éroyant qu'il s'agit inutile de donner des lois à un peuple si indocile et si incapable de les observer.

20. Et prenant le veau qu'ils avaient fait, il le mit dans le feu, et le réduisit en poudre; il jeta cette poudre dans l'eau, et il en fit boire aux enfants d'Israël, pour leur montrer le néant de l'idole qu'ils avaient prise pour leur Dieu.

21. Moïse dit ensuite à Aaron : Que vous a fait ce peuple pour vous porter à attirer sur lui le châtiment que mérite un si grand péché?

22. Il lui répondit : Que mon seigneur ne se mette pas en colère contre moi; car vous connaissez ce peuple, et vous savez combien il est porté au mal.

23. Ils m'ont dit : Faites-nous des dieux qui marchent devant nous, car nous ne savons ce qui est arrivé à ce Moïse qui nous a tirés de l'Égypte.

24. Je leur ai dit : Qui d'entre vous a de l'or? qu'il me l'apporte. Ils l'ont apporté et me l'ont donné; je l'ai jeté dans le feu, et ce veau en est sorti.

25. Moïse voyant donc que le peuple était demeuré tout nu, et dépouillé de la protection de Dieu (car Aaron l'en avait dépouillé par cette abomination honteuse, et l'avait mis tout nu au milieu de ses ennemis).

26. Se tint à la porte du camp; et voulant épier la colère de Dieu, en punissant sévèrement l'infidélité de son peuple, il dit : Si quelqu'un est au Seigneur, qu'il se joigne à moi. Et les enfants de Lévi, qui n'avaient point eu de part à l'impie des autres, s'étant rassemblés autour de lui,

27. Il leur dit : Voici ce que dit le Seigneur, le Dieu d'Israël : Que chaque homme d'entre vous mette son épée à son côté; passez et repassez au travers du camp d'une porte à l'autre; et que chacun tue son frère, son ami, et celui qui lui est plus proche, afin de satisfaire la justice de Dieu, et d'attirer sur nous sa miséricorde.

28. Les enfants de Lévi firent ce que Moïse avait ordonné, sans trouver la moindre résistance, tant était grande la consternation que la juste indignation de Moïse avait répandue dans tout le camp; et ainsi il y eut environ vingt-trois mille hommes de tués en ce jour-là par les enfants de Lévi.

29. Alors Moïse leur dit : Vous avez chacun consacré vos mains au Seigneur en tuant votre fils et votre frère, afin que la bénédiction de Dieu vous soit donnée, comme elle le sera en effet pour récompenser votre zèle et votre fidélité.

30. Le lendemain Moïse dit au peuple : Vous avez commis un très-grand péché; je monterai vers le Seigneur, pour voir si je pourrai en quelque sorte le fléchir et obtenir le pardon de votre crime.

31. Et étant retourné vers le Seigneur, il lui dit : Ce peuple a commis un très-grand péché, et ils se sont fait des dieux d'or, mais je vous conjure de leur pardonner cette faute.

32. Ou si vous ne le faites pas, effacez-moi de votre livre que vous avez écrit, et faites-moi mourir.

33. Le Seigneur lui répondit : J'effacerai de mon livre celui qui aura péché contre moi;

34. Mais pour vous, allez, et conduisez ce peuple au lieu que je vous ai dit; mon ange marchera devant vous. Et au jour de la vengeance, je visiterai et punirai ce péché qu'ils ont commis.

35. Percessit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — SURGE, FAC NOBIS DEOS, QUI NOS PRECEDANT. Deos, id est, Deum, unum enim aliquem tantum petierunt. Unde et Aaron eis satisfaciens tantum tantum fecit vitulum. Sed in hebræa lingua nomina Dei, puta *Elohim*, *Adonai*, *Saddai*, pluralia sunt, eisque modò singularia verba et adjectiva, modò pluralia jungunt hebræi, uti videre est Josue 24, 19. Deut. 5, 26, in hebræo. Hebraismum imitatus est hic latinus interpres vertens *deos*, non Deum; idque ut clarius idololatram populi ob oculos poneret; idololatram enim præter unum Deum verum, credunt et colunt alium, ita ut secundum illos plures ponendi sint dii; et quia ipsi, sicut ab uno Deo ad secundum dellexerunt, ita facili ab hoc in multos alios devolvuntur. Notavit hoc S. Hieron. in Daniel. 5 : *Hanc, ait, dicunt S. Scripturæ consuetudinem, ut unum idolum appellat pluraliter.*

Nota hic miram populi Mosen et Deum ingrati-tudinem, pacifer et excitatem; nam Mosen ducem suum tam benignum et beneficum, moræ impatientem continentem; deos quærent duces, sed eos qui nondum sunt, quosque faciunt Aaron; asperrantur Deum verum, qui eos per tot tantaque miracula, è quæ Ægypti servitute liberaverat, qui eos ducebat in Chanaan, quicum paulò ante solemne fœdus inierat cap. 24, qui illis spolia Ægyptiorum dederat, illaque nunc secum, contempto Deo, idolo, puta vitulo, consecrant.

Dices : Hebræi columnam habebant ducem viæ, ad quid ergo quærent alios duces, puta deos qui eos præcedant? — Respondeo : Columna hæc fixa steterat toto tempore, quo Moses fuerat in monte, neque movebatur, ut Hebræis viam præberet; ipsi autem castra movere, et in terram promissam festini tendere cupiebant. Petunt ergo non mortales duces, qui, ut Moses, ab eis auferantur, sed deos, quales in Ægypto viderant, ut videlicet Aaron fabricet eis simulacrum vituli aut bovis, puta Apis, in quod se nomen insinuet, detque responsa, et præcet in Chanaan.

MOYSI ENIM HINC VINO. Loquuntur Hebræi de Moise contemptum, quasi de incognito viro. Josephus asserit aliquos eorum putasse Mosen à bestiis comestum esse, alios eum à Deo raptum esse. Fabulatur R. Salomon, dæmone feretrum Mosis in aere ostendisse Hebræis; ut putarent eum esse mortuum.

VERS. 2. — TOLLITE INAURES. Hebræicè : *Frangite inares, aptè; amissari enim erant, in iudicium sibi, vera ornamenta aurium Dei voces, scriptas in tabulis legis, ait Tertull. Scorpiaci c. 5. Et S. Ambros. ad Romulum, explicans hunc locum : Congruè, ait, inares auferuntur mulieribus, ne iterum Eva vocem serpentis audiret. Et ideo quia sacrilegium audierant, conflatis eorum inauribus constata est imago sacrilegii; similiter*

35. Le Seigneur frappa donc le peuple pour le crime du veau qu'Aaron leur avait fait; et en punition de ce crime et de ceux qu'ils commirent dans la suite, il les fit tous périr dans le désert.

et annulus, quia nec fidei signaculum habere poterant.

DE UXOREM, FILIOQUEM ET FILLIUM VESTRARUM AURIBUS. Facinus hoc, puta idolum, recusare omnino non audebat Aaron, ne occideretur à tumultuante plebe; sed hæc postulatione divertere conatus est, flagitando inares uxorum et filliarum aureas, quas agerimè avaras et ornatis studiosissimas feminas sibi detracturas, idoloque daturas putabat; sed victi hæc omnia earum improbitas et præpostera liberalitas, aliàs avarissimarum. Ita Theodor. Abulens., Cajet., Lipoman. Similes subinde videmus Christianorum mores ut in carnis voluptatibus, pompam et luxum censum omnem profundant, Christo verò teruncium ægrè largiantur; ideoque sæpè quod non capit Christus, hoc rapit fiscus.

VERS. 4. — FORMAVIT OPERE FUSORIO. Plastes ergo formam vituli composuit è terrâ, argillâ, aut simili materiâ, in eaque stylo (ut habent Hebræi) efformavit oculos, aures, os et cætera membra vituli; deinde in hæc formam infudit aurum inaurium I, quefactum, et sic eâ expressus est aureus vitulus.

ET FECIT EX HIS VITULUM. Hinc patet vanitas fabulæ Rabbiorum, qui ipsi Aaronem suum à crimine idololatriæ liberare conantur, dicentes vitulum hunc non arte ab Aaron confatum esse, sed operâ magorum Ægyptiorum, quorum nulli in tanta collicite successit erant Hebræos Ægyptio excentes; Aaronem enim coactum à populo tantum injecisse aurum in ignem; ita enim se coram Mose excusat Aaron, vers. 24, magos verò ope dæmonis illud in vituli formam effluxisse. Placuit ex parte hæc opinio Monceio, qui ingeniosè nuper Aaronem ab idololatriâ excusare contendit in suo Aaronem purgato; sed liber hic ejus, uti præmonie ram, Romæ notatus, et in classen librorum prohibitorum relatus est. Hæc enim sententiâ disertè repugnat Scripturæ hic, que asserit Aaronem fecisse vitulum, id est, fieri curasse per aurificem. Sic enim habet : *Quas cum ille (Aaron) accepisset, formavit opere fusorio, et fecit ex eis vitulum confatitum. Versum v. 5 : Quod cum vidisset Aaron, edificavit altare coram eo (vitulo), et præconis voce clamavit, dicens : Cras solemnitas Domini (vituli) est. Non ergo idolum tantum, puta vitulum, sed et altare eidem edificavit, dedicavit, festumque indixit Aaron. Quid clarius? Denique Moses, deut. 9, 20, fratris crimen confitetur dicens : *Deprecatus sum Dominum pro fratre meo, quia volebat eum conterere.* Cessit ergo Aaron timori et populo furenti, nec ausus fuit illi oblectari ex metu mortis. Veritas et cordatius R. Moses Gerundensis apud Lipomanum, non Ægyptios, sed Aaronem et suos Hebræos accensat dicens : *Non accidit tibi, ô Israel, ultio aliqua, in qua non si vel uncia de iniquitate vituli.**

VITULUM. Fuit hic vitulus Apis Ægyptius bos, alio

nomine Serapis dictus; ita Clemens lib. 6, Const. 20, et Lactant. lib. 4, c. 10, quem ita depingunt: Apis, inquit, erat nigro corpore, candida fronte, et in tergo alba nota insignis, quem certos vite annos excedere non licebat; atque ideò demersum in lacum defunctumque plangebant, et alio invento mirificè ketabantur. Vide Alexandr. ab Alexand. lib. 6 Genial. c. 2. Porrò Hebræos hic non integrum vitulum conficere, sed tantum vituli caput, expressè tradit S. Cyrilian. lib. de Bono patientia, sub finem, ubi eum vocat *bubulum caput*. Ambros. Epist. 62, Lactant. lib. 4, 10, August. psal. 75, Hieron. in Amos 5, et alibi sæpè; indeque aliqui dictum putant hebr. *seraphim*, quasi bovis faciem; *schor* enim hebr. bovem, *appaim* vel *appin* faciem significat. Quare et vitulos, quos Jeroboam fecit et constituit in Dar et Bethel, contra quos ita detonant prophete omnes, cum ad hujus vituli Aaronici imitationem facti sint, ut patet 3 Regum 12, 28, verisimile est vitulorum tantum capita fuisse, ideòque nunc vituli, nunc vitule nominantur; nam è capite sexus vix discerni potest.

Quamquam, si quod sextis indicium dederit hoc vituli caput, verisimile est vitule potius dedisse, quam vituli; nam Herodotus, lib. 2, boves feminas maxime, docet sacras fuisse Isidi apud Ægyptios; unde et Josephus, lib. 8, 5, vitulos Jeroboam vitulas fuisse dicit; vitulas quoque vocant Septuag. 3 Reg. 12, v. 28 et seqq. Vitulus ergo hic non mas, sed femina accipitur, signumque sexum prodiderit, ut dixi. Sic enim bos tam femina quam mas dicitur. Ita Ribera in Osee 10, n. 12. Altum hujus vituli silentium est apud Josephum; mirum non vult ipse apud Ethnicos, quibus gentem suam commendare volebat, eam tam stolido idololatricæ criminis infamare.

CONFLATILEM. Hic fursum explodas mugas R. Salomonis, qui fingit vitulum hunc fuisse animatum, ambulasse et comedisse; quod cum vidisset Aaron, ædificasse ei altare. Probat hoc ex Psal. 106, ubi dicitur: *Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum*. Sed homo insulsus non advertit, non dici, in vitulum, sed, in similitudinem, id est, idolum, vituli comedentis fenum. Erat enim hoc idolum vituli conflatum ex auro, uti hic dicitur; erat ergo aureum et inanine, non animatum et vivens. Ita Lyran. et Abulens. qui multis et operosè eum confutat.

HI SUNT DII TUI, ISRAEL. Chald. *Hi sunt timor tuus, Israel*, q. d.: Isti sunt dii tui, quos timere et colere debes. Isti stolidi aures et saxa timent, Deum non timent, qui habet flatum eorum et apimam in manu sua, ut eam præcipiet in tartara, aut ad cœlum sustollet.

VERS. 5. — QUOD CUM VIDISSET AARON. Scilicet non vitulum ambulante, ut exponit R. Salomon, sed turbam ita congratulante acclamanteque vitulo: *Hi sunt dii tui, Israel*.

EDIFICAVIT ALTARE CORAM EO, idolo vituli. Mirus hic fuit Aaronis lapsus, ut ad favorem plebis, et fortè quia absente Mose principatum et ducatum populi ambiebat, non jam metu, sed sponte sua altare ædifi-

cet vitulo, ejusque dedicationem et festum decernat; quin et vitulo nomen tetragrammaton (hoc enim est in hebræo), nigro incommunicabile est, et soli vero Deo proprium, attribuit et imponat. Quis sibi et suæ sanctitati fidat? quis non cum metu et tremore suam salutem operetur, cum videt Aaronem, Origenem, Tertullianum, similesque cedros Libani cadentes, et tam turpiter ac profundè cadentes?

Obijciunt hæretici: Ergo tota Ecclesia cum suo capite potest deficere et apostatare à Deo; ita enim deficit hic Aaron pontifex, et totus populus. Respond. Aaronem necdum creatum fuisse pontificem; Moses ergo erat populi caput et pontifex, qui non deficit; etiam Levite non defecerunt, ut patet v. 26. Ergo nec caput, nec corpus Ecclesie deficit. Adde Aaronem non defecisse in fide, sed in professione fidei, sicut Petrus, negans Christum, non perdidit fidem, sed peccavit contra ejus confessionem.

VERS. 6. — SEDIT POPULUS MANDUCARE EX HOSTIIS PACIFICIS vitulo immolatis, ut ita ejus festum et solemnitate communi et sacro convivio celebraret.

ET SURREXERUNT LUDERE, saltando, canendo, choros agendo: hos enim descendens è monte vidit Moses, v. 19. Vide hic quam gula fit inepia et impura leuitia, ut docet S. Gregor. 1 Moral. 5. Eundem abusum sacrificiorum apud gentes deplorat Epiphanius apud Athenæum lib. 2: *Ex sacrificio, inquit, epulum, ex epulo facta est potatio, ex potatione comus, ex comu ludus, ex ludo iudicium, ex iudicio condemnatio, ex condemnatione compedes, quædæmodum et mælatio*. Inde ebrietas vocatur *μῆλας*, quod *μῆλας τὸ βόειον*, id est, post sacrificia, genio et ebrietati indulgerent. S. Ambros. epist. 56 ad Sabinum: *Ubi cæperit, ait, quis luxuriare, incipit deviare à fide verâ. Ita duo committit maxima crimina, opprobria carnis, et mentis sacrilegia, etc. Qui se ingurgitaverit atque immerserit ejusmodi voluptatibus, perfidie laqueos incurrit. Sedit enim populus manducare, et bibere, et feri sibi deos poposcit*. Porrò hunc lusum impurum fuisse colligit nonnulli ex eo quòd in honorem vituli (quod maxime lascivum et libidinosum est animal) lusisse videantur. Pro vitulo ergo et cum vitulo vitulati sunt. Ita Tertul. lib. de Jejunio, quem contra Psychicos (id est, animales; ita rigidus ipse et severus vocabat Christianos et Catholicos, quasi laxius viventes), jam hæreticus et Montanista existens conscripsit; sic enim ait: *Surrexerunt ludere; intellige, inquit, S. Scripturæ verecundiam, lusum nisi impudicum non denotasse* (unde et Rabbini crasse exponunt ludere, id est, fornicari). Sic enim gentiles romani et græci in honorem deorum suorum ludos agebant, et quidquid libuisset, ac obscenissima quoque dicebant et agebant. Edebant et spectacula, quæ, ut pote idolis dicata, æquæ ac idolothya, Christianis adire illicitum esse, docet Tertull. lib. de Spectaculis, quem hæc de causâ conscripsit.

Vide hic carnalium hominum cæcitate, qui in peccatis suis securi deliciaantur, ludunt et exultant, cum eis imminet vindicta Dei. Ita deliciaantur securus Balthasar, cum vidit manum scribentem in pa-

riete: *Mene, tekel, phares*; quæ eadem nocte exitum ei attulit. Vis recentius exemplum? Audi memorabile. Uloginus, factiois Guelphorum princeps, cum, Gibellini vel pulsus, pel percussis, omnia regeret, die suo natali omnes suos ad convivium invitavit, ubi se suamque fortunam prædicans, unum ex suis rogavit, num quid sibi deesset? Ille quasi præsagus respondit: *Sola ira Numinis procul diuque abesse à tam secundis rebus non potest*. Itaque, Guelphorum viribus consensentibus, Gibellini armis correptis aedes ejus circumstant, oppugnant, unum ex filiis, unumque nepotem vinu arcere conatos occidunt; ipsam et duos filios, tres nepotes in turrim includunt, obseratis foribus, clavibusque in Arnun flumen dejectis. Ibi fame in oculis suis, in gremio suo, charissima pignora parens moriens morientia vidit. Vociferanti exposcentique, ut humanis supplicii hostes essent contenti, sacræ confessionis et sancti viatici potestas facta non est, ut refert Paulus Æmil. lib. 8. Hist. Francorum.

Ita S. Ambrosius Mediolano Romam proficiscens, cum in hospitium impium incidisset, qui inter alia affirmabat, adversam fortunam nunquam se esse expertum, ad comites conversus ait: *Propter hinc discedamus, ne divina vindicta hic nos obruat, Deus enim non moratur in hisce oculis*. Cùmque paululum cum suis progressus esset Ambrosius, terra dehiscens edes istas cum hospite et totâ ejus familiâ absorpsit.

VERS. 7. — LOCUTUS EST AUTEM DOMINUS AD MOYSEN. Satis patet ex fine præcedentis cap. hæc contigisse post acceptas legis tabulas, cum Moses jam descenderet de Sinâ, atque in ipso descensu hæc ad eum locutum esse Dominum. Ita Cajetan.

PECCAVIT POPULUS TUUS. Tuus, non jam meus, qui tam graviter in me peccavit, qui me relicto ad vitulum accessit. Ita S. Hieron. in c. 9 Daniel. Pro peccavit hebr. est *schichet*, id est, corrupti, infregit, scilicet fœdus meum, ac consequenter fidem, viam, vitamque suam.

VERS. 10. — DIMITTE ME UT IRASCATUR FUROR MEUS CONTRA EOS. Quæres, cur, si irasci et punire plebem volebat Deus, Mosi id impedituro revelat? Julianus Apostata hoc loco calumniatur, Deum Hebræorum varium esse, inconstantem et penitentem sui consilii. Verùm ei bene respondet S. Cyrill. lib. 5 contra eum, et Theodor. hic, ac S. Gregor. lib. 9 Moral. 11 et 12, id fecisse Deum non mutabilitate animi, sed primò, ut ostenderet quanti faciat sanctos suos et preces eorum: *Sententia enim Dei Sanctorum precibus frangitur*, ait S. Hieron. in 13 Ezechiel. Hoc significat *dimitte me*, id est, ut Chald. vertit, *intermitte deprecationem*, quæ scilicet mihi ligat manus. Secundo, ut ostenderet immensam clementiam suam; non enim absoluta et efficaci voluntate decreverat delere Hebræos, sed conditionatâ, si videlicet nullos se sequeretur et deprecatores pro eis interponeret; quam conditionem ipse poni voluit, ut clementiam suam patefeceret; ideòque Mosi revelavit peccatum populi, ut Moses oraret pro eo, ipseque exoratus populo parceret. *Quid est aliud*, ait S. Gregor., *dimitte me, quam*

deprecandi ansam præbere, et, ut Theodor. dicit: *Prohibe me?* Voluit hic nos docere Deus, ut in ira nihil præcipitanter agamus, cujus nos posita peniteat, sed sinamus eam subsidere, animamque ad quietem et clementiam componamus, antequam aliquid dicamus vel agamus. Ita Athenodorus eo senium valedicens Augusto Cæsari, hoc ei monitum reliquit: *Cum irascaris, Auguste, nihil ante vel dixeris vel feceris quam tecum viginti quatuor litterarum elementa reperteris*. Mox Augustus manu ejus arrepta: *Etiannum, inquit, tuâ mihi opus est presentia*, ac per totum porrò annum eum secum detinuit, dicens: *Silentii tutum est præmium*. Testis est Plutarch. in Apophtheg. Roman. Non ergo mutatur hic Deus, sed res ab eo dispositæ mutantur, juxta ipsius providam dispositionem; neque rursum mutatur Dei sententia, in peccatores eorum, in ipsomet Deo, cum illa in Deo æterna sit ipsique essentialis; sed monatur ipsa in ipsis peccatoribus, puta in eorum penâ, ad quam eos damnaverat, absolute; idque fit non vanitate vel levitate iudicii, sed deprecatione sanctorum, vel conversione eorum in quos lata fuit hæc sententia. Itaque S. Hieron. in 5 Daniel. et S. Gregor. lib. 20 Moral. c. 24. *Consistunt*, inquit Gregor., *Deus non mutat, sed rem*.

Nota. Ira, furor, indignatio, aliæque passiones cum in Script. tribuantur Deo, non significant ullam perturbationem, sed puram Dei operationem et energiam. Ita S. August. lib. 1 contra advers. legis. c. 20: *Pœnitentia Dei, inquit, non est post errorem; ira Dei non habet perturbati animi ardorem; misericordia Dei non habet compatientis miserum cor, unde in latinâ lingua nomen accepit; zelus Dei non habet mentis livorem; sed pœnitentia Dei dicitur, rerum in ejus potestate constitutarum, hominibus inopinata mutatio; ira Dei est vindicta peccati; misericordia Dei, est bonitas optulantis; zelus Dei, est providentia, quâ non sinit eos quos subditos habet, impunè anare quod prohibet*.

FACILIQUE TE IN GENTEM MAGNAM, non tam ex te nascituram, quam tibi subjiendam, et te duce gubernandam. Id patet Num., 14, 12, ubi similis promissio iteratur Mosi; ut patet ex Hebræo; ergo in gentem, idem est quod *super gentem*. Ita Abulens.

VERS. 11. — MOYSES AUTEM ORABAT. Tales, inquit S. Chrysost. hom. 12, in c. 1 S. Joan., esse oportet eos, quibus animarum cura commissæ est, ut perire malint cum his qui sibi crediti sunt, quam sine illis salvi esse. S. Ambros. quoque lib. 2 Offic. cap. 7, miratur mansuetudinem Moysi, primò, absorbentis, devorantis et obliviscentis omnes injurias sibi à populo illatas; secundo, respicientis ducatum alterius gentis majoris à Deo sibi oblatum; tertio, orantis tam enixè pro ingratis Hebræis; idque factum ait, ut Hebræi eum plus ob mansuetudinem diligenter, quam ob facta et portenta admirarentur. Nam, ut ait S. Gregor. 27 Moral., 7: *Charitas in sancto ejus peccatore ex persecutione ignescbat magis, ac velut antiperistarion magis se accendebat, sicut se acuit et intendit calor cum à frigore cingitur et oppugnatur. Similis fuit charitas Abrahami monachi et episcopi, qui pro affligentibus se infidelibus*

enim eos invitaret, ut de manu sua munus acciperent, utque recedentes turris grana quadam, honoris gratia, in focum coniecerent eorum se et suis, qui caeremoniam hanc ut idolis factam, et Christianismi abjurationem tacitam interpretabantur; milites hi, mente imperatoris et fraude post factum comperit, frementes Julianum adierunt, exclamanturque: *Non dona accepimus, imperator, sed morte damnati sumus; non honoris causâ vocati, sed ignominia notati sumus. Da hoc beneficium militibus tuis; Christo nos macta atque obranca, cujus unius imperio subjicimur. Igne igni repende; pro illo in cinerem nos redige. Manus amputa, quas sceleratè porreximus; pedes, quibus malè cucurimus. Alios auro dona, quas recepisse postea non peniteat. Nobis satis superque est Christus, quem instar omnium habemus. Julianus irâ accensus, invidensque eis martyri gloriam, eos exilio multavit. Rem fessè narrat Nazianzenus, orat. 4 contra Julianum. Simili zelo Gedeon evertit altare Baal, Judic. c. 6, 31. Gedeonem imitatus est Wolfredus, martyr Senece, qui concionatus ad populum: Si, inquit, potens est Deus vester Tostan, se vindicet; et arcepti securi simulacrum in frusta concidit; quare ab astantibus mille confossus gladiis, occubuit. Ita Crantzius, Metropol. lib. 4, c. 8.*

VERS. 27. — HEC DICIT DOMINUS DEUS ISRAEL. Habebat Moses, uti populi rector et dux, potestatem gladii in eum, idque à Deo; ab eo enim, non autem à populo constitutus erat dux; sed accedit hic voluntas et jussio Domini, ut ea magis incitet Levitas ad offensam Dei vindicandam.

OCCIDAT ENESQUE FRATREM, etc., q. d.: Occidat quisque quemlibet occurrentem, etiamsi aretissime sibi conjunctum; plerique enim omnes in populo rei et consilii erant idololatriæ vituli, idque satis tum voce, tum ornatu, tum choreis, tum ebrietate, aliisque modis probebant. Alii apud Rupert. et Abulens. volunt nocentes ab innoxiiis fuisse discretos potu cineris vituli; nō enim noxios auream barbam, vel aurea labra, alios etiam morbum contraxisse. Sed hæc Judæorum sunt fabulamenta.

Ecce quomodo Moses, mansuetissimus mortalium, pro Deo severitatem et iram induit, ut paucorum poenâ Deum toti populo reconciliet. Hæc est enim sancta ira, que irascitur peccato. *Ira enim est cos virtutis; et mentem non habet, qui iram non habet.* Ita Archidamus laudantem Charilaum, quod ex æquo omnibus esset mitis: *Qui potest, inquit, justè laudari, qui etiam malis se nihil prebet?* Vide S. Basil. serm. de Irâ, et Greg. 20 Moral. 6, et p. 3 Pastor. c. 25: *Ecce, inquit Gregor. qui (Moses) vitam omnium cum sua morte petivit, paucorum vitam gladio extinxit; intus ignibus amoris, foris accensus est zelo severitatis; utrobique legatus fortis, causam populi apud Deum precibus, causam Dei apud populum gladiis allegavit; intus amans diviniæ iræ supplicando obstitit, foris sapiens culpam feriendo consumpsit. Succurrit citius omnibus in offensâ paucorum; sed idcirco Deus eum citius audivit agentem pro populo, quia vidit quid super populum acturus esset pro Deo. In regimine ergo populi utrumque Moses miscuit,*

ut nec disciplina deesset misericordia, nec misericordia disciplina.

Tropolog. S. Ambros. ad Romulum: *Ille, ait, est verus Levita, Dei ultor et vindex, qui carnem et passionum ac vitiorum corpus interimit, ut servet animam, ut jani non sit caro peccati, sed Dei. Quis enim magis frater aut proximus est anima, quam caro?* Et paulo ante: *Sanctiora cæteris ad hoc eliguntur ministeria Levitarum, quorum portio Deus. Nesciunt enim suis parere, qui nihil suum nōrunt; quoniam sanctis omnia Deus est.*

VERS. 28. — CECIDERUNT IN DIE ILLA QUASI VIGINTI TRIA MILLIUM HOMINUM. Ita constanter legunt Biblia romana, et passim antiquiora latina; item S. Greg. in 1 Regum 14, Rupert. et omnes penè post S. Hieron. veteres commentators. Ita quoque legit S. Paulus, 1 Corinth. 11, unde verisimile est et Septuaginta (hos enim sequi solet Paulus) ita legisse, videlicet *ἐπέπεσε τριὰς χιλιάδας, ἢ τοὺς εἰκοσιτρεῖς ἄνδρας*; uti jam legitur; et certè in tantâ turba peccantium pauca sunt tria millia, præsertim cum alibi, ut Num. 25, ob similem idololatriam cæsa sint 24 millia.

E contrario tria millia, non autem 25 millia, legunt Hebr. Chald. Latina Complutens. et Regia, Tertull. Scorpiaci 5, S. Ambros. epist. 56 ad Romulum, Isidor. Rabanus et Philo. Unde varietas aut error incidit incertum est. Lyranus putat, quòd noster interpres complexus sit eos, qui, v. 35, dicuntur à Domino perussi, etque fuisse viginti millia. Sed hoc est divinare, neque interpres noster hic illum locum veritit, sed hunc præsentem, in quo Hebræa jam habent tantum tria millia; illi enim, v. 35, non hæc die, sed postea perussi sunt. Fortè in hebræo primitus inde error acciderit, quòd scriba aliquis pro viginti scriperit per compendium litteram *cap*, que est nota vicenarii apud Hebræos, quòd *cap* alii postea quasi notam similitudinis acceperint pro quasi.

Vide hic quid possit unus dux magnanimus. Verè dixit Chabrias: *Terribilior est exercitus cervorum duce leone, quam leonum duce certo.* Instar cervi timidus Aaron cessit idololatriæ, castraque perliit populi fidelis et fortis instar leonum; instar leonem interritus Moses castra invadit, subigit, et 25 millia trucidat, itaque iræ Dei restitit, et ex cervis rursùm leones effecit. Ita Thebani quasi cervi timidi, ante et post Epaminondam semper servierunt, sed quandiù vixit Epaminondas, dux eorum leoninus, aliis dominati sunt; ut unus Epaminondas pluri fuerit quam tota resp. Thebanorum, inquit Plutarchus in ejus Vita. Talis fuit apud Aragonens Alfonso rex, cujus hæc erat vox: *Non abhorreo pericula quantacumque sine quibus nemo unquam gloriam consecutus est.* Ita Panormit. in ejus Vita. Hinc et Horacius, Patriarcha Hierosol., veniens ad Henricum regem Angliæ, ut eum incitaret ad bellum pro terrâ sanctâ, cum rex ad id ingens ei auri pondus offerret, respondit: *Non pecuniâ, sed imperatore nobis opus est; itaque regi suasit, sed non persuasit, ut ipse quasi dux belli præiret cæteris in terram sanctam.* Ita P. Amal. lib. 6 Hist. Francor.

VERS. 29. — CONSECRASTIS MANUS VESTRAS HODIÈ

Domno. Hinc Levite meruerunt benedictionem et sacerdotium. Audi Deuter. 33, 9: *Qui dixit patri suo et matri suæ: Nescio vos; et fratribus suis: Ignoro illos; et nesciverunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt, judicia tua, ô Jacob, et legem tuam, ô Israel; ponent thymiana in furore tuo, et holocaustum super altare tuum.* Sic et Phinees ob similem zelum, quo occidit fornicantes et colentes Beelphegor, meruit summum sacerdotium, Num. 25, 15.

VERS. 30 ET 31. — FACTO AUTEM ALTERO DIE, etc., REVERESQUE AD DOMINUM. Hinc colligitur Mosem altero die à suo descensu de monte, in quo fuerat per 40 dies, rursùm ascendisse in montem, ibique mansisse alios 40 dies, ut secundas legis tabulas acciperet, uti patebit c. 34, v. 28.

VERS. 30. — SI QUOMODO QUVERO DEPRECARI. Nam quod v. 14 dictum est: *Placatus est Dominus*, intellige ad hoc, ut non unicâ cæde et clade universum deleret populum, uti cogitârat. Igitur jure metuebat Moses, ne Deus tante offense memor, carptim per partes populum disperderet; quod ne faciat, oraturus et deprecatur rursùm ascendit in montem. Nota. Moyses suæ orationi præmittit justitiam, justamque vindictam peccati; hæc enim est effectus dispositio ad exorandum Deum, uti ex S. Gregorio docui v. 27.

VERS. 31. — AUT DIMITTE EIS HANC NOXAM, AUT SI NON FACIS, DELE ME DE LIBRO TUO QUEM SCRIPSISTI. Quares, quò sensu optârî Moyses de libro vitæ deleri, et an hoc votum sit licitum et sanctum? Primò, Cajetanus intelligit de libro, id est, decreto principatus, q. d. Moyses: Aut dimitte, aut dele me de libro tuo, quò me designât principem alterius gentis, si hæc meam perdis. Secundò, S. Hieron. ad Algis. et Gregor. 10 Moral. 7 accipiunt de libro viventium, non in celo, sed in presenti vitâ, q. d.: Aut dimitte, aut occide et tolle me de hæc vitâ. Tertio, Hugo Victorin. respondet Mosem hoc dixisse non ex ratione, sed ex impetu humane affectionis; nē enim quis deleri potest de libro vitæ. Quarto, alii librum legis vel potius legislature accipiunt, q. d.: Aut dimitte, aut dele et tolle me de hoc officio, ne scilicet sim legislator populi. Verum hæc non satisfaciunt immense charitati et petitioni Moysi, neque verbis hinc ac sequentibus, ipsique responsioni Domini, qui respondet se non Mosem, sed eos qui peccaverint delendum de libro suo, utique libro eternæ vitæ et regni celorum. Nam liber vitæ aut libri Dei ubique in Script. significat conscriptionem eorum qui electi sunt vel absoluti, vel inchoatè ad vitam eternam, conscriptionem, inquam, et consignationem in mente et memoriâ divinâ, qui est liber eternæ prædestinationis. Id patet Daniel 12, 1 Apoc. 15, 8, et 17, 8, et cap. 21, 27; Philipp. 4, 5. Ita docet S. August. 20 Civit. 15; S. Ambros. in Psalm. 68; Anshertus et Hayno in Apoc. 5; Rupert. hoc; S. Bernard. serm. 12 in Cantica. Quintò ergo S. August. q. 147, Lyran., Abulens., Lipoman. et alii probabilis censent hic esse hyperbolam, que tantum significat vehementem desiderium salutis populi in Mose; perindeque esse, ac si filius videns servum

sibi charissimum justè domo ejici, dicat patri: *Noli hunc ejicere, aut si eum ejicis, me quoque ejicito; sic enim et Moses ait: Aut dimitte populo, aut dele me, non quòd verè deleri optet (illud enim erit impossibile), sed ut hæc phrasi desiderium suum ingens aliquid ratione patefaciat, quòd aliter efficaciter patefacere non poterat.* Unde non ait Moyses: *Dele me*, modò libris dimittas, quos occidit fornicantes et colentes Beelphegor, meruit summum sacerdotium, sed, si id non facis, dele me. Hinc et S. Augustinus q. 147, ait Mosem hoc dixisse securum, q. d.: Aut dimitte populo, aut dele me de libro tuo; sed scio quòd me non delebis; ergo restat ut dimittas et parcas populo.

Verum pulchrè Rupert.: *Non debemus, ait, nos seriò et gravissimè à Mose dicta in sensum exilium coartare, eò quòd inopes et frigidì nos, divitias animi Moysi charitate flagrantis ingremus; nē oportet excessum hunc charitatis Mosis ad nostras ordinarias charitatis et prudentiæ leges exigere.* Dico ergo: Verba Moysi explicite significant hoc quòd quintâ expositione securum; implicite tamen plus continent. Sensus itaque est: *Si non dimittis populo, dele me de libro tuo, q. d.: Si non dimittis, nolo scribi in libro tuo; malo enim deleri quàm populo non dimitti; aut ergo dimitte, aut dele me: nam intolerabile mihi est scribi in libro tuo, et populum meum ex eo deleri; populum enim pluriis facio, plus diligo, quam me ipsum.* Itaque implicite cum Paulo opto fieri anathema pro populo, et deleri de libro tuo, ut illi, remissione à te acceptâ, in eo scribantur; malo enim ut ego unus deleam, quàm ut tot hominum milliones deleantur. Hic sensus magis ex Hebræo elici potest; sic enim habet: *Si dimittis, et si non, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Quæ verba ob vehementem pathos abrupta et concisa, sic expleri possunt: *Si dimittis, dele me de libro tuo, q. d.: Opto deleri ut eis dimittas; puni me ut illis parcas; offero me in lytrum et piaculum pro populo meo; et si non dimittis, rursùm oro et dico: Dele me de libro tuo; quia non possum videre me scriptum in libro, et populum meum ex eo deleri, ut scilicet ego salver, et populus meus pereat; aut ergo utrumque scribe et salva; aut si alterum vis delere et perdere, me unum potius dele et perde quam totum populum.* Malo enim ut tua gloria à toto populo celebretur, quàm à me solo; malo ut tota millia presentium et futurorum ex eis gignendorum te colant, laudent, ament, quam ego solus per te sim felix; malo etiam totum populum salvari et beari, quàm me solum. Hoc enim quasi dilectissime urget Moyses et penè cogit Deum ut populo dimittat. Unde S. Chrysost. in c. 9 ad Rom. docet Mosem et Paulum transcendente cogitatione, non tantum omnes presentis vitæ agones et mortes, sed etiam pro Deo, quem magis quam se ipsum diligebant, coslos et angelos supergredientes omnia insensibilia sprevisse, ac pro Dei amore ab ipsa Dei fruitione, beatitudine et ineffabili gloria (hanc enim significat liber vitæ, vel liber Dei) excludere non tantum petisse, sed reverè et seriò optasse, q. d. Moyses: *Dele me de libro tuo, ut scilicet non perveniam ad*

eternam beatitudinem, ad quam me conscripsisti inde, inquam, dele me potius quam populum hunc tuum et meum delectas et perdas. Ita S. Chrysost., Theophyl., Oecumen. in cap. 9 Epist. ad Roman., Cassian. collat. 25, cap. 6, S. Bernard. serm. 12 in Cantica.

Dices : Optare privati aeternam beatitudinem est contra charitatem, estque peccatum; ergo id non optavit Moses. Antecedens probatur, quia optare carere beatitudinis et visione Dei, est implicitè optare carere amore beatifico, seu optare minus amare Deum, minusque ei placere, minus eum laudare: haec enim sequuntur ex carentia visionis Dei; nam charitas patriae excedit omnem charitatem viae. Adde, charitas valde inclinât ad praesentiam et fruitionem sui amati, puta Dei; ergo hoc votum Moses fuit praeferre vel contra inclinationem charitatis; ergo fuit inordinatum. Respondet, Mosem hic tantum comparasse suam gloriam, ut sua propria erat beatitudo et bonum, cum gloria Dei et salute tanti populi, maluisseque suâ carere quam Dei gloriam periclitari, tam apud Gentiles, qui populo et Deo obiectassent, si Deus populum suum in deserto delevisset; tum apud ipsos Hebraeos, qui omnes in aeternum perissent, blasphemassentque Deum in inferno, neque ulterius quid spectavit Moses, sed totus abreptus charitate Dei et gloriae ipsius, non considerabat alia hinc suo voto annexa, vel certè si id quod obicitur considerabat, cogitabat charitatem in viâ eandem esse quâ in patria, neque illic essentialiter fore perfectiorem aut intensiorem quam sit hic; accidentalem autem charitatis perfectionem ex Dei fruitione manantem, ut et inclinationem ad Deum fruendum seponerat, eaque se hoc voto suo excedere permittebat, utpote pro quâ reponeret tum sibi major gratia et charitas essentialis, per istum actum tam heroicum, quo tantoperè Deum diligebat; nec dubitabat quin Deus eum per alias gratias copiosissime remuneraretur; tum etiam reponeret major gloria Deo, per tot millia hominum spargenda, quam proinde à Deo fervidè desiderabat, ut ad illius, et simili populi, cuius pro Deo dux erat constitutus, incommunitatem, à Deo impetrandam, cuperet suâ beatitudine privari, inò, ut ait Chrysost. homil. de Cruce et Latrone, participes esse cuperet supplicii idololatrae populo irrogandi, perdecque cum iis optaret, ut idem ait homil. de Amore erga persequentes, q. d. Moses: Aut dimittite populo, aut si eum à te domoque inâ ejicis, ejice me simul cum ipso; non enim possum à populo hoc meo et tuo avelli aut separari; videre non possum ut populus hic meus et tuus pereat; quin si perit, cum eo peream et ego, ut ita tester charitatem quam erga populum tuum, et consequenter erga te, ô Domine, in pectore meo incensam gero. Hoc ergo Moses votum manavit ex charitate, putabatque Moses charitatem tam Dei quam populi hoc votum à se quasi efflagitare. Moses enim hoc votum suum dirigebat ad hoc, ut per illud veniam populo impetraret, itaque magis Dei gloriam in populo promoveret, ideòque illud ipsum ipsimet

Deo placitum non ambigebat. Itaque nullum hic fuit peccatum; licet enim Moses petierit implicitè carere amore beatifico, non tamen amicitiae cum Deo aut charitatis immutationem petiit; quin verò haec ejus preces maxime charitatis indicium et incensum desiderium ostendunt. Aliqui tamen hic quoque, scilicet ad gratia immutationem, vel privationem, votum Moysi extendunt. Dicunt enim licuisse ei optare privati suâ unius gratiâ, ut per hoc tot millia populi gratiâ donarentur. Charitas enim inordinat ad majorem Dei gloriam petendam et procurandam. Major autem Dei gloria est si multa millia Dei gratiâ potiantur, Deumque ament et colant, quam si ego solum id prestem. Ergo si alterutrum eligendum sit, prius eligendum videtur. Verùm quidquid de hæc re, ac licita sit ræone sit, liber vite in Scripturâ non est liber gratiae, sed gloriae, puta praedestinationis ad aeternam felicitatem. Gloria ergo, non gratiae privationem optavit hic Moses.

Dices secundò : Moses hic petit rem impossibilem; impossibile enim est alicui scriptum in libro Dei ex eo deleri. Respondeo primò : Qui inchoat tantum scriptus est in libro Dei, potest ex eo deleri. Sic omnes justi scripti sunt in libro vite, quia inchoant viam ad beatitudinem, in quâ si perseverent, reverâ ad eam perveniunt; sed quia multi non perseverant, hinc ex eo delentur. Unde dicitur psal. 68 : *Delentur de libro viventium*. Verùm quia Moses videtur loqui de scriptura absoluta et perfecta in libro vite, hinc respondeo secundò, formaliter neminem sic scriptum posse deleri de libro vite; sic enim praesentia et praedestinatio Dei falleretur, aut mutaretur; materialiter tamen sive objective alicui ex eo deleri posse. Sensus ergo est, q. d. : Aut dimittite, aut priva me aeternam beatitudinem, ad quam me consignasti et conscripsisti; sepositâ enim praesentia et praedestinatione Dei, à quâ abstrahat Moses, absolutè possibile erat Mosem privari suâ beatitudine, quod est deleri de libro vite.

Dices tertio : Hoc votum Moses videtur inordinatum et imprudens; nam privatio beatitudinis suae non erat medium ordinatum ad remissionem peccati et salutem populi. — Respondeo : Moses tantum rei, puta medii hujus naturam in se spectavit, non autem consideravit an medium illud esset congruum et aptum secundum ordinem ad remissionem peccati à Deo constitutum; hoc enim positivum erat ex liberâ electione Dei, quae rerum naturam non mutat. Licet ergo carentia beatitudinis neque ex se, neque ex Dei dispositione esset medium ordinatum ad gratiam populo impetrandam, non tamen in se suâque naturâ erat illicitum, aut impossibile, aut peccatum. Unde Moses illud optavit non ut medium connaturale et ordinarium, sed quod ei libera pietas, et arcta necessitas, amorque populi suggererent. Necessarium enim putabat summâ vi committi apud Deum; videbatur enim salus populi apud eum in summo esse discrimine, cumque aliud efficacius medium ad eam tuendam non occurreret, hoc usus est, excessu summi amoris ac caecae ejusdem charitatis, qui communes ordinariae prudentiae leges transcendit.

Hoc autem non erat peccatum, sed maxime heroica virtus. Hinc patet, quam gloria Dei nostris commodis ipsique beatitudini nostrae anteferenda sit, quamque peccatum quodvis lethale ipsi è diametro repugnans, magis detestandum sit quam privatio beatitudinis, aut ipse etiam ignis infernalis; rursùm, quanti cum Mose facienda et procuranda sit animarum salus. Sic similis fieri anathema à Christo, Rom. 9, 5. Ex dictis sequitur, licitum, pium ac sanctum fuisse hoc votum Moysi, ac consequenter licere cuicunque illud ipsum concipere et imitari, uti docet Lud. Molina. Vide dicta ad Rom. 9, 5, sub finem.

DELEME DE LIBRO TUO QUEM SCRIPSISTI, in quo scilicet me cum aliis electis, absolutè et perfectè scripsisti; hoc enim significabat illa iteratio et inculcatio, *quem scripsisti*. Unde videtur quòd Moses acceperit revelationem de sua electione et beatitudine; atque hæc de causâ tam fidenter cum Deo, tanquam amicum cum amico exposulât. Moysi charitatem et zelum imitati sunt herodes Gentilium, sed eam minime assequi et adaequare potuerunt, quia corpus tantum pro populo et patriâ ad temporalem mercedem doverunt. Ita se devovit Codrus, rex Atheniensium; cum enim oraculum edixisset eos victores fore contra Thraeces, si rex caderet, Codrus vili amicum incognitum ad hostes venit, falcem gerens, et uno interfecto, mox ab alio occisus est: itaque vicerunt Athenienses. Ita P. Decius romanus contra Albanos belligerans, per quietem imaginatus est, se suâ morte Romanis vires additurum; itaque in medios hostes irruit, multisque occisis, interiectus est. Eodem modo filius ejus Decius bello gallico rem romanam conservavit. Ita Junius Brutus duos suos filios securi percuti jussit, quòd cum Tarquinio contra patriam et libertatem romanam conspirasset. Ita tergemini Horatii pro patriâ duello se offerentes, in eoque tergeminos Curios Albanos trucidantes, imperium Romae in Albanis asseruerunt. Idem prostris fecerunt tergemini Tegeate pugnantes in tergeminos Pheneatas. Ita Curtius rom. in bialum armatus juxta oraculum insiliens, patriam calamitate liberavit. Idem prostris apud Graecos fecit Anchurus. Ita Horatius Coeles solus impetum hostium sustinuit, dum sui pontem in Tiberi rescinderent, hostemque transitu prohiberent. Ita trecenti Fabii duce Fabio Maximo in castra Annibalis irruerunt, multisque casibus occubuerunt. Ipse dux in Annibalem irruit, diadema ei detraxit, cum eoque mortuus est. Ita Leonidas cum trecentis Spartanis in innumerabilem exercitum Xerxis irruit, atque in ipsum Xerxem contendit, eique diadema avellit, cum eoque hastis confixus occubuit.

CAPUT XXXIII.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Vade, ascende de loco isto tu, et populus tuus quem eduxisti de terrâ Ægypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam.

2. Et mittam præcursores tuos angelum, ut ejiciam

Agasilas, Themistocles filius, se pro patriâ devovit, ac castra Xerxis ingressus Mardonium interfecit, putans esse Xerxem: errore cognito manum igni imposuit, cruciatumque obsequio ullo pertulit gemita. Vinculis proinde solutus, dixit: *Tales sunt omnes Athenienses; quòd si non credis, etiam sinistram imponero*. Xerxes metu concepto, eum in custodia jussit asserari. Idem pro Romanis fecit Mutius Scaevola apud Porsennam, regem Etruscorum. Hæc omnia enarrat Plutarchus, in Parallelis. Verùm quid hi ad Mosem, qui non corpus tantum, sed et animam pro populo devovit, cupivique deleri de libro vite, ac in aeternum affligi? Similis Mosi fuit S. Paulus, optans anathema fieri pro fratribus; et beatus Jacobus, qui ex amore Christi desiderabat sustinere in hac vitâ omnes labores, ærumas, angores et dolores, qui verbis exprimit, ut animo concipi possunt; quinimò post hæc vitam trudi in infernum, ut ibi sua, et hominum, etiam damnatorum et damnorum (si fieri posset) peccata lucret et expleret. Quid nos ad hæc?

Laudamus veteres, nos nostris utimur annis.

Vers. 54. — TU ACTEM VADE, q. d. : Non cures de eo quod petisti pro populo, sed obtempera huic mandato meo. Hinc videtur non omnino populo reconciliatus fuisse Deus hæc vice, cum adiac se ultimum mitteretur; in fine 40 dierum, quibus Moses cum Domino secundò fuit in monte, eumque pro veniâ oravit, placatus fuit Dominus, ut patet Deuter. 9, 19, et hic cap. seq. v. 44.

ANGELUS MEUS PRÆCEDET TE, in columnâ ignis et nubis, quam movet, quaque vobis quasi dux viam præbet et ostendit.

EGO AUTEM IN DIE ULTIONIS VISITABO ET HOC PECCATUM VESTRUM. *In die ultionis*, non captivitatibus babilonicae, aut romanae sub Tito, non etiam in die judicii, aut alias, quando alia Hebraeorum peccata Deus punivit, non etiam hoc ipso die quo hæc dixit Deus; sed eo die de quo proxime sequitur, dùm ait :

Vers. 55. — PERCUSIT ERGO DOMINUS POPULUM. Hinc verisimile est, Deum paulo post ob idolum vituli, Hebraeis consistentibus adhuc in Horeb, plagam aliquam, v. g., pestem, immississe. Hæc enim est ultio, quam ipsis v. præcedenti comminatus est, et sic optimè respondet hic versus præcedenti, tanquam executio suae sententiae et comminationis; nam aliqui rumpitur hic series orationis Domini; quae enim cap. sequenti de colloquio Moysi cum Domino narratur, eadem serie cum colloquio Moysi et Dei, quod hic recensetur, ut contingeret, pertendenda et connectenda sunt. Ita R. Salomon et Abulens.

CHAPITRE XXXIII.

1. Le Seigneur parla ensuite à Moïse, et lui dit: Allez, sortez de ce lieu, vous et votre peuple, que vous avez tiré de l'Égypte, et allez en la terre que j'ai promise avec serment à Abraham, à Isaac et à Jacob, en disant: Je donnerai cette terre à votre race.

Et j'enverrai un ange pour vous servir de pré-